

Lietuvos laisvės armijos Mažeikių kuopai – 70 metų

Vokiečių okupacijos metais 1941 metų gruodžio 13 dieną dvylika jaunų energingų Lietuvos karininkų, vadovaujamų Kazio Veverskio, Gedimino pilies bokšte prisiekė Lietuvai ir įkūrė slaptą politinę, karinę, antinacinę ir antisovietinę organizaciją – Lietuvos laisvės armiją – LLA, partizaninio karo pradininkę. Jos skyriai apėmė visą Lietuvą.

1944 metų gruodžio 28 dieną Kauno apylinkėse, ties Raudondvariu, susidūręs su sovietine kariuomene, žuvo vadas Kazys Veverskis. 1945 metų pavasarį buvo suimtas jo pavaduotojas Adolfas Eidimtas. Likusi be vadų organizacija nebeatsikūrė. Adolfas Kubilius Žemaitijos LLA narius sujungė į partizanų Žemaičių legioną, kuris dar 1946 metais veikė LLA vardu.

1945 metų spalį įkurta LLA partizanų Alkos rinktinė apėmė visą Mažeikių apskritį. Rinktinės vado Juozo Ivanausko-Vyganto 1946 metų sausio 5 dienos įsakymu Nr. 3 įkurta Mažeikių kuopa. Jos vadu paskirtas puskarininkis Vincas Lapinskas-Tabakas, gimęs 1914 metais Pabradumės kaime, dirbęs Mažeikių invalidų namų, įsikūrusių Urvikių kaime, vedėju.

Buvęs tos kuopos narys, tebegyvenantis Mažeikiuose, Augustas Vaičius prisimena:

„1945 metais gyvenau Naikių kaime. Baigiau išminuotojų kursų ir kartu su kareiviais dalyvavau išminavimo darbuose. 1946 metų pradžioje V. Lapinskas priėmė mane į LLA kuopą. Daviau priesaiką ir gavau Klajūno slapyvardį. V. Lapinskas man paaiškino, kad sprogdinsime geležinkelį ir neleisime išvežti tremiamų žmonių. Tam bus reikalingi sprogmenys, kurių turėjau sukaupęs išminuojant laukus. Dar davė platinti pagrindžio laikraštelių.“

Kai mane suėmė, sovietų tardytojui vertėjavo toksai Lukavičius. Pamenu, kaip jis, ryšėdamas raudonu raiščiu, su ilgu šautuvu lakstydavo po miestą... Po teismo Šiauliuose patekau į Kauno kalėjimą. Ten, kameroje, buvo matomi tik ką praėjusio Kauno didžiojo potvynio pėdsakai.

Kalėjau Komijoje, vėliau Karagandoje. Dalyvavome streike, palaikydami Kengyro kalinių streiką. Grįžau Lietuvon 1956 metais, dirbau dujų kontoroje.“

Kita buvusi kuopos dalyvė mažeikiškė poetė Sofija Šviesaitė, gimusi 1927 metais, pasakojo, kad jos pažįstama Valerija Simonavičiūtė pakvietė dalyvauti V. Lapinsko vadovaujamoje organizacijoje. „Turėjau Tirkšlių klebono Antano Kielos dovanotą rašomąją mašinėlę. Ją naudojome laikraštėliams spausdinti. Kūriau patriotines eiles. Gyvenau Saulės gatvėje 13. Paimti spaudos iš Tirkšlių pas mane dvi račiu atvažiuodavo moteriškai apsirengęs Ignas Vitkus (partizanų vado J. Vitkaus-Kazimieraičio brolis) arba partizanas Feliksas Gerulskis, vėliau žuvęs Dagių miške.“

Augustas Vaičius ir Antanas Gapševičius, 1955 metais

47 LLA nariai išsiųsti į sovietinius lagerius

1946 metų kovo 20–30 dieną buvo suimti 15 V. Lapinsko organizacijos narių ir dar 32 Sedos kuopos nariai. Visi 47 buvo apjungti į vieną bylą. 1946 metų birželio 26–28 dieną po žiaurių tardymų karinio Pabaltijo tribunolo Šiauliuose pagal 58 la 11 str. jie nuteisti įvairiomis bausmėmis ir išsiųsti į sovietinius lagerius.

Vacys Lapinskas nuteistas 15 metų katorgos ir 5 metams tremties. Kalėjo Vorkutoje ir tik 1968 metais grįžo į Lietuvą, gyveno Kėdainiuose. Mirė 1997 metų vasario 16 dieną.

Antanas Uikys-Brukys, gimęs 1916 metais, kuopos būrio vadas, žuvo Šiaulių kalėjime 1946 metų gruodžio 12 dieną. Jo žmona parsigabeno sukrūvintus vyro drabužius. Vėliau kartu su dukterimi ištremta. Antanas buvo šio straipsnio autoriaus tėvo Jono Ruginio pusbrolis. Iki karo dirbo staliumi baldų fabrike. Keletą savaičių prieš areštą dar buvo atnešęs tėvui pagrindžio laikraštelių. Tardomas tėvo neišdavė.

Valys Norkus, gimęs 1928 metais Maiguose, 7 klasės gimnazistas, iš Rusijos lagerių negrįžo.

Povilas Rušinskas-Ežys, gimęs 1920 metais Mažeikiuose, iki karo buvo kalvis. Mirė Rusijoje.

Izabelė Šaltytė-Karobienė-Šakauskienė-Žibutė gimė 1919 metais Naikių kaime. Suimta kartu su dviem seserimis. Vyras suimtas anksčiau. Be tėvų liko 2 metų dvynukai Violeta ir Edvinas, kuriuos Naikiuose užaugino seneliai Šalčiai. Izabelė iš Vorkutos lagerių grįžo tik 1959 metais. Dirbo geležinkelio kelyje, vėliau ligoninėje. Buvo aktyvi buvusių tremtinių bendrijos narė, mirė 2011 metais.

Paulina Šaltytė-Gegutė gimė 1918 metais Naikiuose. Iš Vorkutos grįžo 1956 metais.

Valerija Simonavičiūtė-Neimontienė-Liepsnelė gimė 1923 metais. Mažeikių gimnazijos 5 klasės gimnazistė. Iš lagerių grįžo 1956 metais. Mirė Kaune 1997 metais.

Albertas Visminas-Neris gimė 1921 metais Mažeikiuose. Grįžęs iš lagerių, dirbo aklujų kombinate.

Antanas Gapševičius-Žemaitis gimė 1922 metais Ežerėje, Latvijoje. Dirbo geležinkelio kelyje, rinko žinias apie karinių ešelonių judėjimą. Iš Karagandos grįžo 1959 metais, dirbo mūrininku, mirė 1980 metais.

Taip pat buvo nuteisti: Adolfas

Zemblys, gimęs 1917 metais, dirbęs Mažeikių socialinės rūpybos skyriuje; Juozas Želvys, gimęs 1915 metais, 5 klasės gimnazistas, dirbęs Finansų skyriuje; Zigmas Kontautas, gimęs 1898 metais, dirbęs Mažeikių pašte; Ignas Vitkus, gimęs 1913 metais, baigęs 4 gimnazijos klases, buvęs Tirkšlių pašto viršininku; Cicilija Barkauskienė-Ku-kū, gimusi 1904 metais, alaus daryklos darbuotoja; Viktoras Degutis, gimęs 1928 metais, 5 klasės gimnazistas.

Taip pat Sedos LLA kuopos nariai: Valius Mika, gimęs 1919 metais, kuopos vadas, „Telšių tiesos“ korespondentas; Adomas Vainauskas, gimęs 1920 metais, 6 klasės gimnazistas; Valentinas Taraila, gimęs 1908 metais, Plinkšių girininkijos technikas; Augustinas Videika, gimęs 1909 metais, Paulenkos malūno vedėjas; Vacys Pikiotas, gimęs 1927 metais, Sedos bibliotekos darbuotojas; Stasys Budinavičius-Dainius, gimęs 1929 metais, 5 klasės gimnazistas. Ir dar 18 kuopos narių iš Leckavos ir kitų apylinkių.

Prie LLA Mažeikių kuopos bylos buvo prijungti ir Alkos rinktinės štabo ryšininkai: Bronius Visockas-Šaknplėša, gimęs 1928 metais Užbradumės kaime; Jadžė Budžytė-Raudonienė-Žibutė, gimusi 1928 metais Paparčių kaime; Kazytė Rindeikaitė-Šamunsienė, gimusi 1923 metais Šarnelės kaime; Pranas Rimkus, gimęs 1904 metais Užbradumėje, eigulys, jo namuose buvo Alkos rinktinės štabo bunkeris.

Atkentėje lagerius, beveik visi grįžo į Mažeikių kraštą. Atgimimo metais aktyviai dalyvavo visuomeninėje veikloje. Iš didelio būrio kuopos narių gyvas tik Augustas Vaičius, gyvenantis Mažeikiuose.

Ylakių LLA kuopa

Ylakių 7 klasės gimnazistas Domas Klova-Siaubas, Mėta, gimęs 1927 metais Gėsalio kaime, jau 1943 metais buvo įstojęs į LLA. Atėjus sovietams, 1945 metų kovą įkūrė Ylakių kuopą. Jis buvo labai veiklus, dalyvavo Šarkės pieninės užpuolime ir keletu stribų bei sovietinių aktyvistų likvidavimo operacijose.

1946 metų sausio 15 dieną D. Klova ir jo kuopa buvo išduoti MGB agento, seno Klovos draugo Zuikio. Arešto metu rastas kuopos 40 narių sąrašas, iš kurių net 38 turėjo ginklą. Taip pat rastas sovietinių kolaborantų sąrašas.

Jau kitą dieną po suėmimo – 1946 metų sausio 16-ąją 7 valandą 45 minutės Domas Klova, tardomas Mažeikių

MGB, griebė nuo stalo pistoletą ir bandė nušauti jį tardžiusį MGB viršininką Veriką. Iššokęs per langą netoli tenubėgo, saugumiečių buvo sulaikytas. D. Klova mirtininkų kameroje ant sienos užrašė: „Jei ne auksinės vasaros...“

1946 metų rugsėjo 19 dieną Šiauliuose karo tribunolas 34 kuopos narius nuteisė įvairiomis bausmėmis. Suimtieji buvo išvežti į sovietinius lagerius, o Domą Klovą nuteisė aukščiausia – mirties bausme. 1947 metų kovo 26 dieną jis buvo sušaudytas Vilniaus saugumo rūmuose ir užkastas Tuskulėnų dvarvietėje kartu su dar 9 sušaudytais lietuviais. Tiesa, ne visi tą pačią dieną buvo sušaudyti. Keturis iš jų – V. Baroną, J. Bekampį, A. Gustaitį ir A. Žukauską budelis majoras V. Dolgirevas nukirsdino kirviu.

Tarp Ylakių kuopos nuteistųjų buvo ir trys Mažeikių gimnazijos 6 klasės mokiniai. Jie 1946 metų gruodžio 24 dieną išvežti į Magadano srities lagerius. Bronius Valuckas-Simužis, gimęs 1929 metais, nuteistas 10 metų lagerio ir 5 tremties, grįžo 1956 metais, dirbo Mažeikių naftos bazėje buhalteriu. Antanas Dima, gimęs 1928 metais, buvo nuteistas 3 metams lagerio ir 3 metams tremties. Vežamas į Magadano lagerį, nuskendo Ochocko jūroje. Antanas Rudys gimė 1928 metais Bugeniuose. Gyveno Daubarių kaime, Jazdausko plytinės mūriniame name. Kitame namo gale gyveno arklių nuomojimo punkto vedėjas B. Bružas. Saugumiečiai, naktį atėję suimti Rudžio, pradėjo belsti į duris. B. Bružas, pagalvojęs, kad tai – partizanai, pradėjo iš revolverio šaudyti. Saugumiečiai atsakė tuo pačiu, liepdami pasiduoti. Tik kai prašvito, B. Bružas atpažino saugumiečius ir nustojo šaudyti. Tik tada emgėbistai suėmė Rudį. Rudys buvo nuteistas 3 metams lagerio ir 2 metams tremties. Grįžo tik 1956 metais. Dirbo vairuotoju, vėliau Elektrotechnikos gamykloje, mirė 2007 metais.

Prabėgo daug laiko. 2005 metų balandžio 9 dieną Kauno įgulos karininkų ramovėje susirinkę buvę LLA nariai įkūrė Lietuvos laisvės armijos karių ir rėmėjų sąjungą, vadovaujamą paskutiniojo Žemaičių apygardos partizano vado V. Montvydo dukters Irenos Giedraitienės. Sąjungos būstinė šiuo metu yra Rietave, Oginskių kultūros muziejuje. Sąjunga rengia konferencijas, stato paminklus, leidžia knygas, populiarindama Lietuvos laisvės armijos ir Žemaičių legiono, kovojusių dėl Lietuvos laisvės, atminimą.

ALBERTAS RUGINIS